

ИНТЕРВЮ С Г-Н ЗДРАВКО ЧАМПОЕВ

- Какво си спомняте за екологичната обстановка в Русе през 80-те години на 20. век?

- Преди около 30 години – в началото на 80-те години на миналия век, бе построен този завод на тежката химическа индустрия в Румъния. За жалост, в непосредствена близост до нашия град. Бях в активна възраст и осмислях нещата, които ставаха. Та какво си спомням: в началото на работата на този завод най-вероятно съоръженията са били достатъчно надеждни. Епизодични обгазявания се получаваха, но не толкова тежки. С течение на годините и износване на системите те зачестиха. Производството беше на някакви хлорни съединения. Какви точно нямам спомен, но знаете, че хлорът е доста активен елемент, съединенията му са в голяма степен пагубни за всичко живо. Особено контактът му със самите лигавици на човека води до образуването на киселини. Както казах, с течение на годините тези обгазявания зачестиха. Може би за тях бяха случайни производствени аварии, но от жителите на града се приемаха с голяма сериозност.

- Вземали ли са се някакви предпазни мерки?

- Предпазните мерки основно бяха, който може, да си остане вкъщи, да не си отваря прозорците, донякъде да бъде защитен. Но 1987-1988 година тези обгазявания станаха едва ли не през ден-два. Направо нетърпимо. Всички, на каквито и постове да бяха, бяха еднакво изложени на риск. Медици и патолози заговориха за „русенския бял дроб”. Те са били косвените наблюдатели какви са пораженията на лигавиците и белия дроб на гражданите. Самата система не позволяваше населението да се изселва, където пожелае. Действаше строг режим на адресна регистрация и трудно семеен човек с щогоде някаква професия и работа би могъл да се прехвърли

на друго работно място, в друг град. През годините имаше запитвания на всякакво ниво, не заради добрите междусъседски отношения най-вероятно или икономическите отношения между 2-3 страни, но реално работата на този завод не се преустановяваше. Нямахме и никакви обещания това да стане в близкото бъдеще. Казах Ви, когато тези обгазвания станаха почти през ден-два и с доста по-голяма тежест, всеки от вас е виждал тежка мъгла и тя е доста неприятна. А когато това се дължи на отровни такива химически съединения, тогава става непоносимо. В такъв момент, когато можеше да се скрие човек вкъщи или в друго затворено помещение, можеше някак да се опази. Който беше на улицата, си беше изложен изцяло на пагубното действие.

- Някакви протести имало ли е?

- Да. Първите наченки започнаха може би 1987 - 1988 година. Изразявах се със запитване към румъните да променят производството и да спрат, но ефект няма никакъв. Та, най-уязвими винаги са били малките деца и оттам се зародиха едни такива протести на майки с колички. В ясен летен ден, обичайно докато си правеха разходните из центъра, пешеходна зона, ненатоварено място за разходка. Първите им изяви бяха такива – спонтанно организирани да правят обиколки на градската градинка в колонка по 2-3 колички, 2-3 часа да привлекат вниманието. След тях се появи една по-висока степен на организиране. Предприятието „Паркстрой“, което се занимаваше с поддържането на паркови градини и чистота на града, при тях се намериха по-смели и организирани жени като Стела Костова. Към тях се включи и Мария Варамезова. Тя самата живееше в центъра, беше наблюдател на тези спонтанни начални протести, които се появиха из центъра на града. И благодарение на тези служителки от „Паркстрой“ изкараха по-голямата част от личния

си състав. Въръжиха ги с няколко плакатчета. Съдържанието беше да се спаси Русе, да запазим града за поколенията. В тяхна помощ се включиха и художниците от града. Те също имаха някаква своя организация, доста сполучливи карикатури бяха изготвени от тях. В малката изложбена зала, там, срещу общината сега, мисля, че там бяха изложени. На площада пред сегашната община, тогава беше партиен дом – мястото, откъдето се водеше цялата дейност в окръга, не само в града. Там по-смелите оратори от организаторите излизаха с мегафони да изкажат някакви искания. В един от тези митинги, използвайки присъствието на един от ръководителите на партията и държавата – Гриша Филипов, на площада се издигнаха за първи път искания за смяна на ръководството, след като няма да се вземат мерки. Призивите за оставка за първи път тогава прозвучаха в града. Тъкмо жените бяха направили един комитет за спасение, впоследствие в следващите месеци взеха участие и разни софийски организации и по-будно мислещи българи. Имаше и още някакви, които организираха такива протести и по софийски площади, мисля, че на площадчето около Народния театър. Имаше наблизко едно заведение „Кристал”, не знам дали съществува още, но по него време беше кафе-сладкарница, там в Дома на киното също се провело някакво събиране като учредителна сбирка на поредното такова движение на по-високо ниво, за спасение не само на Русе, но и за промяна на целия строй в държавата. Лека-полека от тия случайни на пръв поглед протести се стигна и до едни по-организирани искания и движения за промяна в цялата страна. Общо взето това е прост пример как случайно попаднали, необразовани, некомпетентни хора, получили права да властват и да определят живота на една голяма част от обществото, могат с действията си да нанесат големи поражения. Та, може би

полезното за вас е, изхождайки от историята, да осъзнаете колкото може по-добре, че сега е времето, и да не си пилеете в безсмислени неща и занимания дните и годините. Да се опитвате да натрупате колкото се може повече знания. Още повече, че в тия години има и кой да ви помага – учители, родители, близки. Бавно човек натрупва знания и опит, а вие тъкмо сега имате тая възможност да черпите колкото може повече от опита на всеки около вас и в същото време да се учите и да преценявате. Няма безгрешни хора. Да преценявате и да отсявате грешното, и да трупате като знания и опит това, което е необходимо и справедливо за голяма част от живущите и всички около вас. Общо взето... това са спомените ми.

- Вие в някакви протести взимали ли сте участие?

- Сигурно знаете, че до скоро бях служител на полицията. От 1984 бях вече служител. Видът на работата ми не ми позволяваше обаче да бъда сред организаторите и активните участници, по-скоро бях служебно ангажиран донякъде да наблюдавам процесите, които ставаха в града. Тогава не се наричахме полиция, наричахме се милиция, но функциите бяха долу-горе същите – да се опазва редът и законът в района, който обслужваме. Всички на територията на града бяхме потърпевши, включително и нашите служебни ръководители. Нямахме как, те също бяха мислещи хора и потърпевши от ситуацията, която ни беше наложена от тия обгазвания. И не съм чул, а и бях убеден, че ще е напълно безсмислено да се направят протести в тая насока. Нашите задачи тогава бяха както и сега, при струпване на голяма група от хора – да съблюдаваме за реда там, да няма някакви провокации, да не се стигне до нараняване на хората от страна на такива провокатори. Не сме имали нито за момент някакви такива заповеди да ги спираме, да ги разпръскваме. Аз тогава бях

цивилен полицаи, нашите задачи бяха цивилни – да сме вътре във групата на протестиращите, да наблюдаваме отвътре ситуацията и евентуално, ако има някъде из тълпата някой с такива намерения, да попречим да създаде някаква конфликтна ситуация ... Още повече, че в тези години имаше и терористични изпълнения на територията на страната, не знам дали сте чували. Общо взето, по линия на милицията, полицията сега, това направление да се опазят хората във всички населени места от някакви такива актове със сериозни щети да се спират в зародиш. Било от терористични, било от хулигански подбуди. В това отношение дисциплината тогава беше по-добра от сегашните години, в които наблюдаваме изпълнения на агитки на софийските отбори, те са често хулигански подбуди, но пораженията им са сериозни. Тогава в това отношение бяхме опазени, Русе беше що-годе спокойно място. Но целта на всички живущи беше колкото се може по-скоро да се прекратят такива обгазявания. Било с доброволно взети решения на партийно ниво, но в годините се видя, че такива няма, явно и се тръгна от страна на населението в града да се издигат искания за принудителни действия в тази насока – да се спре производството, да се замени с някакво друго – действително беше трагедия за цялото население на града. Той, облакът, се задържаше в най-добрия случай за няколко часа, а в дни на безветрие се задържаше почти целия ден. По-добрият вариант беше, когато тия изпускания се извършваха нощем, когато хората навън бяха малко и тези, които го усещаха, си затваряха прозорците. Нямаше климатици, лятото всички спяха на отворени прозорци. Но много често бяхме изненадвани от специфичния мирис сутрин и мъглата, която се носи в иначе хубавото слънчево утро. Нямаше някакво конкретно, обичайно време, през което се извършваха обгазяванията. Беше съвсем изненадващо и населението

беше съвсем неподготвено кога и как ще бъде атакувано от следващо обгазяване. И през деня, и през нощта ги имаше тези работи. По-тежки бяха през деня, когато голяма част от населението извършваше ежедневните си трудови и други задължения. Тия обгазявания ставаха все по-тежки и едва ли не по няколко пъти седмично в първите години и периодични през месец, през два, но последните години бяха кошмар. Който имаше възможност да живее при близки на село, отиваше там. Но малко бяха тия, които можеха да си позволят лукса да се запазят някъде за известно време по-далеко от облака.

- Давали ли са се някакви указания как да бъдат предпазвани малките деца?

- Не, по тоя въпрос се мълчеше. Дори ние като военизирано такова ведомство имахме в шкафчета си противогази, но не сме ги ползвали никога. Просто самият противогаз беше проформа, знае се, че малко му е времето – бързо се натоварва филтърът му. Така че реално никой, нито военни, нито полицията, сме ползвали противогази в такива ситуации. Всички на територията на града бяхме еднакво изложени на пораженията на отровния облак. С годините се очертаваше все по-голямо нарастване на броя на белодробните заболявания. И аз от него време си имам нещо като хроничен бронхит и кашлям често, но свикнал съм си, не е нещо, което ми пречи.

- Имате ли други близки или познати, които са били потърпевши от това обгазяване и са решили да се изместят в друг град?

- Със съпругата ми бяхме многодетно семейство - три деца. Децата ни дълго време също страдаха от бронхити, дъщеря ни имаше астма. Нямаше защитен човек в града от действието на страшната ситуация. Градът беше обречен и

ако не беше дошла тъй наречената демокрация и там, като смениха режима, след година – две затихна и се спря това производство. Но смуцаващото в случая е, че са имали възможност този завод да го изградят навсякъде по поречието на Дунава. Вярно е, че химическото производство изисква повече приток на вода, работил съм и аз за кратко в химията като механик на един от цеховете в един от нашите химични комбинати, преди да вляза в милицията, та водата е основното средство, което отмива всички отровни отпадъци. Но интересното е, че са го направили тъкмо на такова място, където съвсем тенденциозно са знаели, че ще бъде оцетен градът ни – преобладават североизточните ветрове, разстоянието от завода до нашия център е по-малко от 1 километър. Още при проектирането е било известно, че облакът ще дойде не в техния град Гюргево, който по население дори и сега е четири – пет пъти по-малък от нашия град, а точно в Русе. Можели са да го направят навсякъде около поречието на Дунава, но са го направили тъкмо тук, за да застрашат най-големия ни дунавски град. Чувал съм такива мнения, че е било лично решение на техните вождове Николае Чаушеску и съпругата му Елена. Но това е от зловещите примери, когато необразовани и некомпетентни хора са вземали важни решения. Доколкото знам, Чаушеску е бил обушар, съпругата му не знам дали е имала и средно образование, но химията ѝ е била като хоби. Също съм чувал, че точно нейно е било решението тъкмо срещу Русе да бъде заводът.

- В милицията имало ли е информация за подготвените протести, т.е. примерно че утре или вдруги ден ще има протести?

- Активно се работеше в тая насока – да се обхване мнението на населението. На различно ниво на ръководство тая информация се е подавала и е стигала до София, но реал-

ни резултати не е имало. Конкретно дали са знаели точно в кой ден и час ще има такова нещо... сигурно е имало някаква информация, защото, когато се е случило да се събират по-голямо множество от хора в центъра, и ние сме били там и то не със закъснение, а долу-горе сме обхващали потока от хора в момента на събирането, тъй че такава информация са ползвали и нашите ръководители, но нито за момент не сме получавали заповед да ги разпръскваме, да не ги допускаме, да ги задържаме, не е имало такова нещо. Целите ни бяха да ги опазваме от провокации, от наранявания на самите митингуващи там.

- Имахте ли някакви надежди, бяхте ли оптимистично настроени, че това обгазяване ще спре?

- Нямаше никаква надежда. През годините такива искания са поставени не само на местно, но и на държавно ниво. Но тогава всички социалистически страни бяха обхванати от две мощни организации по отношение на сигурността и отбраната, решенията се вземаха общо предимно с налагане на мнението на Съветския съюз. В интерес на истината икономиката ни се развиваше по-добре от сега, много неща бяха построени, имаше и като че ли по-голяма сигурност за населението. Работа, образование, здравеопазване бяха гарантирани, от друг род бяха ограниченията, които бяха налагани – за свободно изразяване на мнение, желание, мисли, но за жалост сега са повече просещите, гладните, необразованите, отколкото тогава. Действаха едни много бързи принудителни мерки и дори безделниците, които нямат намерение да работят, да бъдат принуждавани да работят, имаше много работни места навсякъде, при по-ниско заплащане, но и самият живот беше по-евтин. Примерно за моето петчленно семейство с една заплата можехме да си позволим да изкара-

ме 20-дневна почивка. Имаше и привилегии за многодетните семейства, като се правеха сериозни отстъпки при пътуване и ползване на почивките.

Възраст – 60 год., висше образование, полицаи, пенсионер.

Март 2012 г.

Интервюто е проведено от Кристина Стойчева и Силвен Иванова.

